

شورای حراست حقوق مالکیت فکری

گزارش مکتوب شورای حمایت از حقوق تألیف و نشر

سی و سومین نشست شورا در روز یکشنبه اول بهمن ماه ۱۳۹۱ ساعت ۸/۳۰ با حضور اعضای زیر تشکیل گردید:

آقای دکتر ساکت (قاضی بازنشسته دیوان عالی کشور، مؤلف و استاد دانشگاه)

آقای آخوندی (رئیس هیئت مدیره انجمن فرهنگی ناشران کتب مذهبی)

آقای دکتر کفاشی (عضو انجمن فرهنگی ناشران کتاب دانشگاهی)

آقای فروغی (رئیس کمیسیون آموزش اتحادیه ناشران تهران)

آقای دکتر احمدزاده (پژوهشگر و ویراستار)

آقای رحمانی (نماینده اداره کل مراکز و مجامع فرهنگی)

دکتر حسینی نیک (مدیر مسئول دفتر مطالعات و خدمات حقوقی - رئیس شورا)

آقای شامانی (عضو هیئت مدیره انجمن نویسندگان کتاب کودک و نوجوان) به عنوان میهمان

بعد از قرائت قرآن کریم، مذاکرات شورا به شرح زیر آغاز گردید:

قبل از ورود به بحث اصلی، توضیحاتی در خصوص سیاست‌های اجرایی اقدامات ملی مرتبط با مالکیت فکری در نقشه جامع علمی کشور از طرف اینجانب ارائه گردید و بندهای مربوط به فعالیت نهادهایی مانند این شورا توضیح داده شد: (متن کامل به پیوست ارائه شده است)

در راستای اجرایی سازی اقدامات ملی ۵ الی ۹ ذیل راهبرد کلان ۱ نقشه جامع علمی کشور، «سیاست‌های اجرایی اقدامات ملی مرتبط با مالکیت فکری در نقشه جامع علمی کشور» به شرح زیر مصوب می‌گردد:

الف) سیاست‌های عمومی

۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ - استفاده از نظریات و تجربیات بخش خصوصی در تدوین قوانین و مقررات و طراحی فرایندهای اجرایی و قضایی مالکیت فکری.

ب) سیاست‌های حوزه اجرا

۸، ۹، ۱۰ - پرهیز از تصدی‌گری بخش دولتی و واگذاری امور اجرایی و خدمات غیر حاکمیتی مرتبط با مالکیت فکری اعم از آموزش، مشاوره، ترویج، اطلاع رسانی، ارزیابی و پایش پتنت به بخش غیر دولتی و تشکل‌های تخصصی.

ج) سیاست‌های حوزه حقوقی و قضایی

۱۵ - داوری و حل اختلاف تخصصی مسائل مربوط به مالکیت فکری در بخش خصوصی مانند مرکز داوری اتاق ایران و کمیسیون داوری کانون وکلای دادگستری.

۱۶ - انجام کلیه اقدامات حوزه حقوقی و قضایی مالکیت فکری توسط قضات، وکلا، کارگشایان، مشاوران و کارشناسان رسمی متخصص و مسلط به قوانین و رویه‌های جدید و فضای کسب و کار جامعه.

در پایان این قسمت، اظهار امیدواری شد که این شورا بتواند به عنوان مصدق کامل و کارگشا در جهت تحکیم مبانی مالکیت فکری و ارائه راهکارهای مناسب و متناسب توفیق داشته باشد.

اما موضوع جلسه، ادامه بحث در خصوص حقوق معنوی پدیدآورنده و دومین آن، حق حرمت نام یا سرپرستی اثر بود که توضیحات آن ارائه می‌گردد:

حق حرمت نام یا احترام به صاحب اثر یا سرپرستی از جمله حقوقی است که در نظام حقوقی ایران از سال ۱۳۴۸ مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است.

توضیح اولیه برای تعریف این حق آن است که پدیدآورنده حق دارد که نام، عنوان و سمت خود را به هر نحو که صلاح بداند بر روی اثر یا همراه آن درج نماید.

با استفاده از این حق، موارد زیر می‌تواند محقق گردد:

۱ - پدیدآورنده می‌تواند مانع از انتشار اثر بدون نام وی یا با تغییر و کاستی شود.

۲ - پدیدآورنده می‌تواند اثرش را با نام مستعار منتشر سازد.

۳ - پدیدآورنده می‌تواند اثرش را بدون نام منتشر سازد.

۴ - هر شخصی می‌تواند مانع از انتشار اثری شود که دیگری نام او را بر روی اثری نهاده است و این می‌تواند به دلیل استفاده از شهرت او یا برای تخریب، تبلیغ یا حتی با حسن نیت باشد.

۵ - پدیدآورنده می‌تواند در موضوع ذکر عنوان و سمت خود و نحوه ابراز آن نیز دخالت داشته باشد.

۶ - این حق برای پدیدآورنده یک جزء از اثر در آثار مشترک نیز ثابت است.

۷ - درج نام پدیدآورنده در تحلیلهای، نقل قولها و مطبوعات ضرورت دارد.

حال برگردیم به سابقه این حق در حقوق کشورهای رومی ژرمنی و کامن لا و کنوانسیون‌های بین‌المللی و همچنین در حقوق داخلی ایران:

حق سرپرستی اثر یکی از انواع حقوق معنوی است که در همه نظامها و کنوانسیون‌های مرتبط و همچنین حقوق داخلی ما دارای سابقه می‌باشد.

در نظام حقوقی رومی ژرمنی، از این حق در ماده ۶-۱۱۳ و ۱-۱۲۱ قانون مالکیت فکری فرانسه و ماده ۱۰ و ۱۳ حقوق مالکیت فکری آلمان یاد شده است و همچنین است در نظام کامن لا که این حق به رسمیت شناخته شده و حتی در ماده ۸۴ قانون کپی رایت، طرح‌های صنعتی و حق اختراع انگلستان مصوب ۱۹۹۸ حق مصونیت اسناد نادرست اثر را برای هر شخصی مقرر داشته است.

در کنوانسیون برن، ماده ۶ مکرر و ۱۵ به این حق اشاره داشته و مورد تأیید قرار گرفته است. موافقت نامه جنبه‌های تجاری مالکیت فکری سازمان تجارت جهانی «ترپس» ۱۹۹۴ و معاهده سازمان جهانی مالکیت فکری راجع به حق مؤلف ۱۹۹۶ نیز از کنوانسیون برن پیروی کرده‌اند.

اما در حقوق داخلی، اولین نشانه‌های این حق در ماده ۳ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ مشاهده می‌گردد:

ماده ۳ - حقوق پدیدآورنده شامل حق انحصاری نشر و پخش و عرضه و اجرای اثر و حق بهره‌برداری مادی و معنوی از نام و اثر اوست.

بعد از این مورد، در ماده ۱۸ به این حق اشاره کامل صورت گرفته است:

ماده ۱۸ - انتقال گیرنده و ناشر و کسانی که طبق این قانون اجازه استفاده یا استناد یا اقتباس از اثری را به منظور انتفاع دارند باید نام پدیدآورنده را با عنوان و نشانه ویژه معرف اثر همراه اثر یا روی نسخه اصلی یا نسخه‌های چاپی یا تکثیر شده به روش معمول و متداول اعلام و درج نمایند مگر اینکه پدیدآورنده به ترتیب دیگری موافقت کرده باشد.

با تبیین این حق، قانونگذار در ماده ۲۳ به ضمانت اجرای این حکم پرداخته است:
ماده ۲۳ - هرکس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را که مورد حمایت این قانون است به نام خود یا به نام پدیدآورنده بدون اجازه او و یا عالمأ عامداً به نام شخص دیگری غیر از پدیدآورنده نشر یا پخش یا عرضه کند به حبس تأدیبی از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.

درخصوص ترجمه نیز علاوه بر تأکید قانونگذار در ماده ۲۴ قانون حمایت ۱۳۴۸، قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ نیز در انتهای ماده ۱ به حق سرپرستی مترجم اشاره کرده است.

ماده ۲۴ - هرکس بدون اجازه ترجمه دیگری را به نام خود یا دیگری چاپ و پخش و نشر کند به حبس تأدیبی از سه ماه تا یکسال محکوم خواهد شد.

ماده ۱ (قانون ترجمه و تکثیر) - حق تکثیر یا تجدید چاپ و بهره‌برداری و نشر و پخش هر ترجمه‌ای با مترجم یا وارث قانونی او است. مدت استفاده از این حقوق که به وراثت منتقل می‌شود از تاریخ مرگ مترجم سی سال است.

حقوق مذکور در این ماده قابل انتقال به غیر است و انتقال گیرنده از نظر استفاده از این حقوق قائم مقام انتقال دهنده برای استفاده از بقیه مدت از این حق خواهد بود. ذکر نام مترجم در تمام موارد استفاده الزامی است.

این مطالب نشان دهنده وضعیت حق سرپرستی در نظام حقوقی ایران تاکنون می‌باشد و البته در خصوص موارد فوق، ملاحظاتی وجود دارد که در جای خود مورد استناد و بحث قرار خواهد گرفت.

اکنون لازم است سیر تحول انشایی حق سرپرستی در لوایح پیشنهادی جدید مورد بررسی قرار گیرد:

الف - لایحه پیشنهادی دکتر شبیری:

بند الف ماده ۲۰ - حق حرمت نام پدیدآورنده: بر این اساس تنها پدیدآورنده حق دارد به هنگام چاپ یا هرگونه استفاده دیگر از اثر، نام واقعی یا مستعار خود را بر روی اصل یا نسخه آن به صورت آشکار و به هر روش ممکن درج یا از درج آن خودداری نماید.

ب - لایحه پیشنهادی وزارت ارشاد:

بند ۲ ماده ۱۰ - حق حرمت نام: به موجب این حق پدیدآورنده می‌تواند نام واقعی یا مستعار خود را بر روی اصل اثر یا نسخه آن به صورت آشکار و به هر روش ممکن درج یا از درج آن خودداری نماید.

ج - لایحه مصوب کمیسیون اصلی دولت:

بند ۲ ماده ۱۰ - حق حرمت نام: به موجب این حق تنها پدیدآورنده می‌تواند نام واقعی یا مستعار خود را بر روی اصل اثر یا نسخه آن به صورت آشکار و به هر روش دیگری درج نماید. این حکم شامل حق حرمت نام پدیدآورنده اثر اصلی در آثار اشتقاقی نیز خواهد شد. پدیدآورنده به شرط اطلاع مراجع ذی صلاح می‌تواند از درج نام خود برای اطلاع عموم خودداری نماید.

با روشن شدن نظرات و پیشنهادات ارائه شده، نقد و بررسی آنها را آغاز می‌کنیم تا به تعریف و نظر نهایی و کامل دست پیدا کنیم.

اولین گام را با نقد تعریف کمیسیون اصلی دولت برداریم چراکه تا این لحظه، نهایی‌ترین تعریف، آن متن می‌باشد:

الف: در تعریف دولت، فقط به نام اشاره شده و از عنوان و سمت پدیدآورنده ذکر می‌شود به میان نیامده است در حالی که بدون شک این حق شامل عنوان و سمت نیز می‌گردد.

ب: عبارت (بر روی اصل اثر یا نسخه آن) دارای ابهام است. اولاً عبارت (بر روی) می‌تواند برای بعضی از آثار مفهومی نداشته باشد و گاهی نام پدیدآورنده به همراه اثر آورده می‌شود لذا عبارت (همراه یا بر روی) صحیح‌تر است. ثانیاً عبارت (اصل اثر) خیلی دقیق نیست بلکه (نسخه اصلی اثر) مناسب‌تر است. ثالثاً برای اشاره کردن به نسخه‌های تکثیر شده اثر نمی‌توان عبارت (یا نسخه آن) بکار برد و این اشتباه از لایحه پیشنهادی دکتر شبیری آغاز شده و در لایحه وزارت ارشاد و دولت نیز تکرار گردیده است در حالی که دقیق‌تر آن است که برای این مفهوم عبارت (همراه اثر یا روی نسخه اصلی یا نسخه‌های چاپی یا تکثیر شده) آورده شود.

ج: عبارت (به صورت آشکار و به هر روش دیگری درج نماید) مبهم است. اولاً قید آشکار نسبی است و این نوع ادبیات در قانون نویسی رایج نیست، ثانیاً منظور از (به هر روش دیگری) چیست؟ وقتی گفته می‌شود (روش دیگری) منظور روش دیگری غیر از آشکار بودن است؟ مرجع (دیگری) کجاست؟ ثالثاً عبارت (درج گردد) کامل نیست چرا که در بعضی از آثار نمی‌توان نام اثر را درج نمود بلکه باید اعلام کرد مانند اثر صوتی یا تصویری یا امثال آن. باید توجه داشت که این لایحه فقط برای کتاب تدوین نمی‌گردد و آثار ادبی و هنری دارای انواع متعدد با خصوصیات ظاهری متفاوت هستند که همگی مشمول این لایحه می‌گردند.

برای انتقال این مفهوم پیشنهاد می‌گردد عبارت (به روش معمول و متداول اعلام و درج نمایند) جایگزین گردد. د: عبارت (این حکم شامل حق حرمت نام پدیدآورنده اثر اصلی در آثار اشتقاقی نیز خواهد شد). در تعریف حق حرمت نام می‌تواند اشاره به جزء موضوع باشد و این با کلیت تعریف ناسازگار است.

اگر لازم باشد به جزئیات پردازیم باید وضعیت این حق را در آثار جمعی، مشترک و ناشی از سفارش و استخدام را نیز مورد اشاره قرار دهیم لذا این عبارت بهتر است حذف گردد.

ه: در تعریف دولت، نام واقعی و مستعار بدون قید و شرط مورد حکم قرار گرفته اما در خصوص اثر بی نام، قیدی را اضافه کردند: (پدیدآورنده به شرط اطلاع مراجع ذی صلاح می‌تواند از درج نام خود برای اطلاع عموم خودداری نماید).

اشکالات این عبارت بدین قرار است:

اولاً شرط اطلاع دادن به مراجع مذکور بی دلیل است چرا که بی نام بودن اثر در مرحله عرضه به عموم است و در مرحله قرارداد و واگذاری حقوق مادی برای انتشار یا عرضه عموم مانند دیگر آثار با نام واقعی است یعنی حتماً پدیدآورنده باید با نام واقعی قرار داد امضا کند و شرایط انتشار را بپذیرد.

در کشور ما که یکی از شرایط انتشار، مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است، بی تردید پدیدآورنده باید خود را در برابر قانون و رویه جاری، مسؤول بداند و با احراز شرایط کامل، اقدام به واگذاری حقوق مادی خود بنماید. با این توضیح مشخص می‌شود که (اثر بی نام) آنچنان گمنام نیست که شرط نماییم باید به اطلاع مراجع ذیربط رسانده شود. در مرحله اخذ مجوز انتشار، حتماً پدیدآورنده مشخص و معین بوده و در صورت شکایت از پدیدآورنده، فقط وی مسؤول بوده و شناسایی وی برای دادگاه از طریق ناشر صورت خواهد گرفت وگرنه شخص ناشر مسؤول خواهد بود. البته اینها از عمومات حقوقی محسوب می‌گردد و لازم به اشاره در متن چنین لایحه‌ای نیست.

ثانیاً عدم تعیین مراجع ذی صلاح و تعدد این نوع مراجع می‌تواند موجبات ابهام و سردرگمی را فراهم نماید. ثالثاً بی نام بودن اثر و مستعار بودن نام پدیدآورنده از این جهت که غیر واقعی هستند، مشابه هم بوده و حتی مستعار بودن به دلیل اظهار غیر واقعی از بی نام بودن به دلیل عدم اظهار دارای حساسیت بیشتری است. به نظر می‌رسد قانونگذار می‌تواند انتخاب نام واقعی، مستعار بودن و بی نام بودن را در اختیار پدیدآورنده قرار دهد بدون آنکه از مسؤولیت وی کاسته شود.

با توجه به نتیجه این مباحث و با رعایت ظرایف دیگری که متذکر خواهم شد، تعریف نهایی برای (حق حرمت نام) بدست می‌آید:

نکته قابل تأمل آن است که عنوان و سمت پدیدآورنده نمی‌تواند مستعار باشد به دلیل آنکه موجبات تحریف اذهان و گمراهی خوانندگان را پدید می‌آورد و این در حالی است که بی‌عنوان یا بی‌سمت بودن پدیدآورنده، هیچگونه ضرری نداشته و مجاز می‌باشد.

نکته دیگر اینکه (برای اطلاع عموم) در انتهای تعریف شورا، موجبات رفع نگرانی تدوین‌کنندگان لایحه دولت را فراهم می‌سازد چرا که نام و عنوان و سمت پدیدآورنده برای ناشر و نهادهای مسئول مانند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی معلوم می‌باشد.

متن پیشنهادی شورا:

حق حرمت نام: به موجب این حق تنها پدیدآورنده می‌تواند نام و عنوان و سمت واقعی یا نام مستعار خود را همراه اثر یا روی نسخه اصلی یا نسخه‌های چاپی یا تکثیر شده به روش معمول و متداول اعلام و درج نموده یا از درج و اعلام نام و عنوان و سمت خود برای اطلاع عموم خودداری نماید.

سید عباس حسینی نیک

مسئول شورای حمایت از حقوق تألیف و نشر